

Шевченко М.М.,

кандидат філософських наук, доцент, докторант кафедри соціальної філософії та філософії освіти Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, доцент кафедри глобалістики, євроінтеграції та управління національною безпекою Національної академії державного управління при Президентові України

ПОНЯТТЯ “ТЕХНОЛОГІЯ ДЕРЖАВНОГО РЕАГУВАННЯ НА ЗАГРОЗИ ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ” ТА ЇЇ СКЛАДОВІ

У статті запропоновано авторське визначення поняття “технологія державного реагування на загрози дестабілізації суспільно-політичної системи”, а також визначено структуру вказаної технології.

Ключові слова: національна безпека, суспільно-політична стабільність, загрози дестабілізації суспільно-політичної системи, державне реагування на загрози національній безпеці, технологія державного реагування на загрози дестабілізації суспільно-політичної системи.

CONCEPT OF “TECHNOLOGY OF STATE RESPONSE TO THE THREATS OF DESTABILIZATION OF SOCIO-POLITICAL SYSTEM” AND ITS COMPONENTS

In the article the author proposes his own definition of the "technology of state response to the threats of destabilization of socio-political system" and identifies its structure.

Key words: national security, socio-political stability, threats of destabilization of socio-political system, state response to the threats to national security, technology of state response to the threats of destabilization of socio-political system.

Постановка проблеми. В Стратегії національної безпеки України однією з актуальних загроз національним інтересам визначено “агресивні дії Росії, що здійснюються для

виснаження української економіки і підриву суспільно-політичної стабільності з метою знищення держави Україна і захоплення її території” [1]. За таких умов, що склалися існує нагальна необхідність створення ефективного механізму державного реагування на загрози дестабілізації суспільно-політичної системи України.

Ця обставина і визначає **зв'язок загальної проблеми з найбільш важливими науковими та практичними завданнями** дослідження державно-управлінських проблем забезпечення суспільно-політичної стабільності в умовах зовнішнього інспірування соціальних конфліктів.

На підставі аналізу актуальних досліджень і наукових публікацій можна зробити висновок про те, що проблеми профілактики та протидії загрозам суспільно-політичній стабільності досліджувалась у працях вітчизняних науковців, зокрема Г. Ситника [2], Г. Почепцова [3], О. Литвиненка [4], О. Давиденка [5-7] та ін. В роботах вказаних авторів проведено аналіз теоретичних і прикладних аспектів державного реагування на загрози суспільно-політичній стабільності України, наведено окремі практичні рекомендації, які при їх комплексному втіленні дозволили б підвищити ефективність системи забезпечення національної безпеки.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, формулювання цілей статті. Незважаючи на значний науковий доробок вітчизняних дослідників державно-управлінських проблем забезпечення суспільно-політичної стабільності, маємо констатувати, що сьогодні ще обмаль праць в яких би розглядалися питання розробки технологій державного реагування на загрози дестабілізації суспільно-політичної системи України.

Саме тому **метою статті** є розгляд проблемно-концептуальних аспектів теоретичного визначення сутності технології державного реагування на загрози суспільно-політичній стабільності та визначення її структури.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих результатів. Філософія практики базується на онтології безпеки, в контексті якої цей

феномен, по суті своїй, виникає як відповідь на виклик тим або іншим небезпекам в природі і суспільстві. Той чи інший прояв безпеки безпосередньо взаємозв'язаний з характером небезпечної зміни людини, соціуму, довкілля, формуючи тим самим нестійке світовідчуття у людини, соціальних груп, держави.

Філософське осмислення безпеки зорієнтоване на з'ясування конкретних джерел різного роду небезпек, загроз і ризиків, на розкриття значущих структурних елементів соціальної системи, що забезпечують її самозбереження і розвиток в умовах, що змінюються. Національну безпеку в такому ключі представляє конкретний і цілком визначений результат соціальної діяльності по нейтралізації, попередженню загроз і забезпеченню захисту національних інтересів. Ця соціальна діяльність передбачає застосування технологій державного реагування на загрози національній безпеці [5-10].

В залежності від стадії формування та реалізації загроз національній безпеці виокремлюють такі технології державного реагування на загрози національним інтересам як профілактика та протидія. Зауважимо, що протидія передбачає: попередження, припинення та локалізацію дії загроз.

Сутність технологій державного реагування на загрози національним інтересам полягає у досягненні мети – мінімізації рівня вказаних загроз.

Під технологією державного реагування на загрози дестабілізації суспільно-політичної системи пропонуємо розуміти цілеспрямовану послідовність дій (робочих операцій) з використанням відповідних методів і засобів державно-управлінського впливу на систему “суспільно-політична стабільність – середовище” з метою мінімізації рівня загроз суспільно-політичній стабільності в суспільстві.

Прийнято вважати, що в структуру будь-якої технології входять наступні елементи: цілісна теоретична концепція, яка відображає закономірності функціонування об'єкту впливу; об'єкт і предмет впливу; алгоритм впливу; технологічні способи і засоби перетворення предмету.

Відповідно, першою складовою технології державного реагування на загрози дестабілізації суспільно-політичної системи є теоретичні концепції суспільно-політичної кризи і революції, які відображають закономірності функціонування вказаної системи в умовах дії викликів, ризиків, загроз, небезпек. Зазначимо, що концепції суспільно-політичної кризи і революції разом утворюють єдину групу, з якої може бути виділена група причинних чинників “оксамитових революцій”: 1) зовнішній тиск; 2) делегітимізація; 3) параліч вертикальної соціальної мобільності; 4) протиріччя усередині владної еліти; 5) відсутність проекту майбутнього; 6) опозиційна сила; 7) нездатність влади застосувати силу; 8) регіонально-етнічні протиріччя; 9) особиста унія бюрократів і політиків в правлячому класі; 10) привід для революції – ним може послужити фальсифікація виборів або серйозна локальна катастрофа [7].

Криза може тривати достатньо довго і не переходити в революцію. Тому багато чинників, що досить часто включаються в причинні чинники революції, насправді відносяться не до неї, а до кризи. Це відноситься до таких важливих чинників, як розрив в доходах між вищими і нижчими соціальними групами, фінансова криза, невдоволення мас, наявність сепаратистських та етнічних рухів, корумпованість, несвобода ЗМІ, навіть делегітимізація влади. Окремі чинники революції можуть компенсувати брак інших, що також створює труднощі виокремлення саме чинників революції.

Крайня слабкість державної протидії чинникам революції по одній з позицій може стати причиною обвальної поразки державної влади.

В рамках зазначеного підходу можна виокремити такі причинні чинники революції: 1) умовою революції є суспільно-політична криза як стан суспільства або слабка “державна, що не відбулася”; 2) поширення утопії (по Мангейму) – іншого образу майбутнього, ніж того який пропонується владою, і широка його пропаганда [7]. Це може бути образ ідеального майбутнього або приклад сусідніх країн.

Систематизація та узагальнення досвіду ініціювання політичної нестабільності в країнах наприкінці ХХ – початку ХХІ століть дозволяє побудувати класичну модель “оксамитових” революцій та скласти перелік технологічних прийомів її здійснення [5-10].

Класична модель “оксамитових” революцій включає в себе наступні організаційні етапи:

Перший етап: створення інфраструктури перевороту (численні неурядові організації, серед яких молодіжні рухи, які виступають “авангардом перевороту”) та визначення єдиного кандидата від опозиції. На цьому та наступних етапах “кольорових революцій” застосовуються такі технології: технології мас-медіа, технології мережесуб’єктів в суспільно-політичній сфері, технології управління масами, технології суспільно-політичної дестабілізації, еверсіоні мобберні технології, еверсіоні технології мобільного зв’язку, еверсіоні технології поширення і управління чутками, еверсіоні директ-технології. За допомогою зазначених технологій: 1) створюється позитивний образ майбутнього президента від опозиції; 2) створюється територіальний анклав, де місцева влада і впливові верстви населення забезпечують підтримку кандидатів від опозиції (чи взагалі революціонерам, якщо перехоплення влади відбувається не у момент виборів глави держави); 3) впроваджується в масову свідомість і закріплюється там декілька простих стереотипів, що відповідають формулі непорушної істини: “вороги проти наших”. Це загальне правило усіх революцій. У цій роботі політтехнологи спираються на добре знану закономірність маніпуляції свідомістю: багатократне повторення певної формули заганяє її в підсвідомість. Звідти вона впливає на поведінку людини незалежно від того, в яку сторону її “штовхає” свідомість. 4) створення й енергійне впровадження зовнішньої ознаки “наших” Купка людей, що нещодавно була маргінальною опозиційною сектою, нестримно обростає масою послідовників й прибічників; 5) формування образу “неминучої перемоги”. Для об’єднання “наших” у суспільну свідомість впроваджується образ “неминучої перемоги”. Усе це разом переводить натовп в режим керованого колективного

збудження. Заяви лідерів стають гіпертрофованими, майже безумними, але це лише додає ентузіазму їх прибічникам.

Другий етап: встановлення інтерпретаційної диктатури. Після того, як образ колективного ворога народу створений, протягом деякого часу здійснюється “первинний нагрів ситуації”. Підбирається “доказова база”, яка завдяки ЗМІ збуджує емоції. Повинен лунати лише голос “народного гніву”, голос обвинувача. Будь-який діалог або спроба звернутися до критичного осмислення ситуації, що склалася, призупиняється “ненасильницькими діями знизу”, наприклад, бойкотом. У такій ситуації сама спроба влади пояснити перебіг подій та власні дії обертається проти неї самої. Для зміцнення “влади слів” людей привчають до нової мови, на якій можуть бути сформульовані тільки ті думки, які відповідають заданій формулі “істини”. Сутичка за інтерпретаційну владу – це важливий етап “оксамитової” революції. Якщо інтерпретаційна диктатура встановлена, то “кольорові” дістають можливість взагалі вийти з діалогу з опонентом. Його вже можна зганьбити настільки, що далі він автоматично розглядається як ворог народу, як перешкода на шляху до “світлого майбутнього”, яка повинна бути подолана. У разі, якщо ворог – це діюча влада, неможливою стає і будь-яка форма самоототожнення з владою, що є психологічною основою внутрішньої легітимності будь-якого політичного режиму.

Третій етап: дискредитація влади. Проти діючої влади розгортається планомірна кампанія дискредитації, що супроводжується масовими акціями протесту. Вибори заздалегідь оголошуються сфальсифікованими, передрікається неминуха перемога кандидата від опозиції. Упродовж усієї передвиборної кампанії ЗМІ всього світу стежать за кожною дією влади, змушуючи її відмовитися від застосування сили. Ідеологія ненасильства дає моральну перевагу і забезпечує підтримку опонентам чинної влади. Водночас, головним завданням ненасильницьких дій, які ззовні виглядають як мирні, є спровокувати владу на застосування сили для розгону демонстрантів. Перебіг подій пов'язаний із розгоном демонстрантів транслюється в прямому ефірі вітчизняних та зарубіжних телеканалів.

Четвертий етап: спектакль з “невизнанням підсумків голосування”. В день голосування, на доказ фальсифікації результатів виборів наводяться дані exit polls і відомості спостерігачів, і ці відомості швидко поширюються по всій країні.

П'ятий етап: масові демонстрації організовані опозицією. Коли центральна виборча комісія готується оприлюднити попередні результати виборів, організатори перевороту виводять тисячі людей на вулиці і підготовлені заздалегідь площі. Організованими масами людей під контроль беруться державні установи, і законна влада переходить до іншого угруповання політичної еліти, що зуміла змобілізувати на свою підтримку населення.

Окрім розгляду технології проведення переворотів важливо розуміти, що вони є дієвими в умовах спровокованого загального невдоволення населення діючою владою.

Друга складова технології державного реагування на загрози дестабілізації суспільно-політичної системи – це об'єкт і предмет державно-управлінського впливу, тобто об'єктом є система “суспільно-політична стабільність – середовище”, а предметом – національний інтерес, як основний діючий елемент цієї системи, а саме зміцнення політичної і соціальної стабільності в суспільстві [11].

Третя складова технології державного реагування на загрози дестабілізації суспільно-політичної системи – це алгоритм реагування, тобто послідовність застосування технологічних способів, методів і засобів реагування з метою мінімізації рівня загроз суспільно-політичній стабільності (див. рис. 1).

Четверта складова технології державного реагування на загрози суспільно-політичній стабільності – це технологічні способи реагування на вказані загрози, тобто правила, відповідно до яких здійснюється весь комплекс аналітичних, діагностичних, профілактичних, корекційних заходів, професійні та етичні норми, обумовлені специфікою державно-управлінської діяльності по забезпеченню суспільно-політичної стабільності.

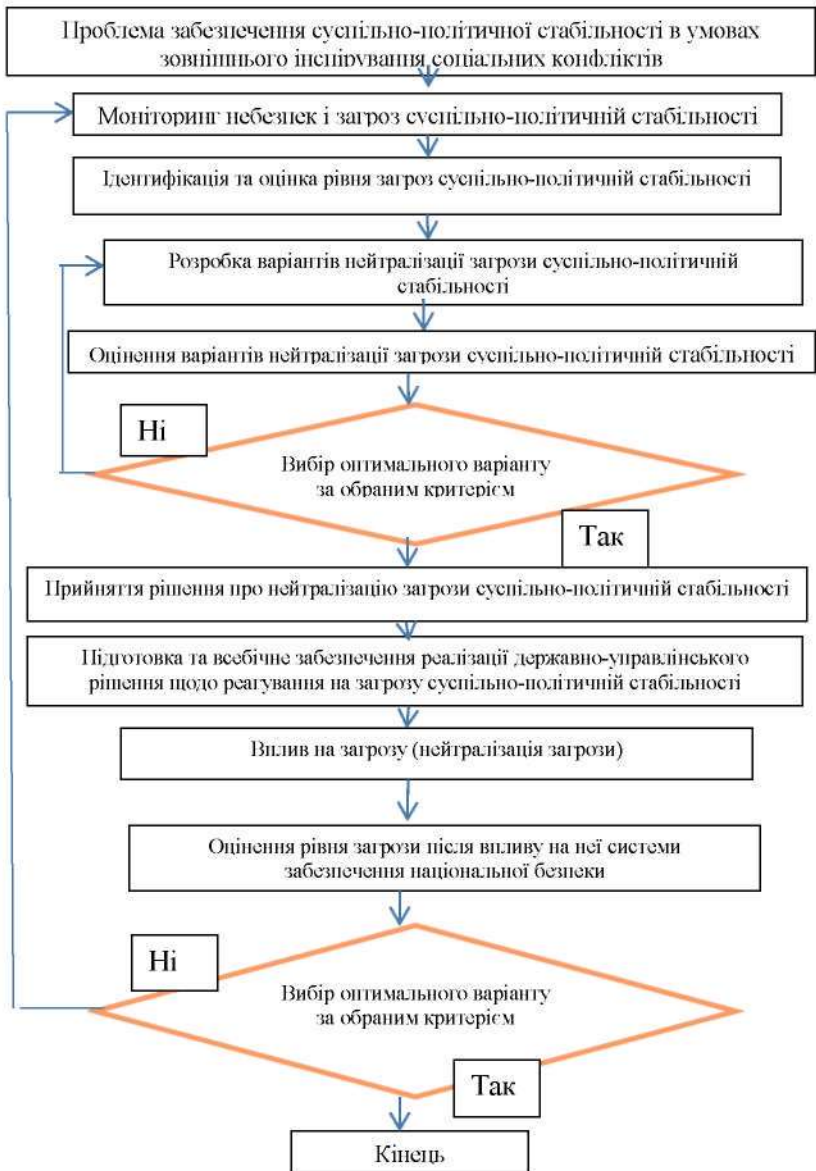

Рис. 1. Алгоритм функціонування системи забезпечення національної безпеки щодо мінімізації рівня загрози суспільно-політичній стабільності в умовах зовнішнього іспірування соціальних конфліктів (варіант)

До комплексу можливих заходів державної влади, які спрямовані на зрив “оксамитових” революцій в умовах зовнішнього інспірування соціальних конфліктів доречно включити: утримання переваги в інтерпретації явищ і подій, ідейне домінування; породження випереджаючих подій, тобто нових подій, під які немає готових інтерпретацій й які потребують часу для реагування з боку зовнішньої сили, яка є ініціатором соціального конфлікту; попереджуюче блокування “розривних” (ключових) подій, які розробляються стороною, яка ініціює ситуацію суспільно-політичної нестабільності; висування на перше місце відволікаючих подій або людей; посилення уваги до альтернативних опозиційних лідерів, котрі здатні повести за собою маси; припинення поширення дестабілізуючої інформації (газет, листівок та ін.); посилення стабілізуючої інформації, недопущення створення інформаційного вакууму; поширення негативної інформації, яка деструктивно впливає на команду суперників; викриття нелегітимних дій супротивної сторони; блокування або захоплення фізичного простору, що не дозволяє супротивниками скористатися ним (відкритого – площі, вулиці, підземні переходи і закритого – кінотеатри, будинки культури, музеї, які використовуються для нічлігу) [2-10].

Усі ці дії можна розділити на чотири класи: контроль когнітивного простору; контроль соціального простору; контроль інформаційного простору; контроль фізичного простору.

У тих країнах, де владі вдається утримати ініціативу і контролювати в тій або іншій мірі усі чотири простори, інспірування суспільно-політичної стабільності було приречено на провал. Дестабілізація суспільно-політичної системи в умовах зовнішнього інспірування соціальних конфліктів може закінчитися невдачею, якщо владі вдасться виграти свого роду інформаційну війну за інтерпретацію подій. В цьому випадку сама влада виступає захисником прав і свобод громадян, є гарантом законності й справедливості.

П'ята складова технології державного реагування на загрози суспільно-політичної стабільності – це засіб перетворення предмету, тобто комплексні чи часткові

методики (методи) і техніки реагування на загрози, що дозволяють змінювати параметри (обсяг і зміст) функціонування суспільно-політичної системи як об'єкта безпеки відповідно до визначених умов. Варто додати, що під методами державного реагування на загрози національній безпеці зазвичай розуміють шляхи, способи розробки системи превентивних заходів та практичних дій щодо попередження або мінімізації деструктивних впливів, що можуть бути спричинені потенційними або реальними загрозами національним інтересам держави. Розрізняють політичні, дипломатичні, економічні, правові, військові, інформаційно-психологічні (ідеологічні) методи державного реагування на загрози національній безпеці [9].

Зауважимо, що в процесі державного реагування на загрози дестабілізації суспільно-політичної системи може застосовуються силове примушення, яке є діалектично суперечливим процесом і в якому проявляється єдність і боротьба протилежностей, – насильницького і ненасильницького примушення. Тобто, насильницьке і ненасильницьке примушення виступають двома різновидами єдиного цілого – силового примушення. Прикладом зазначеного можуть слугувати стратегії державного реагування у випадку, коли масована інформаційна операція розвивається і вже досягла третього етапу – етапу дестабілізації життя в столиці. За таких умов, на думку О. Литвиненка влада може обрати наступні стратегії поведінки [4, с. 156-158]:

1) стратегія “глухого захисту, виправдовувань та плентання за подіями”. Суть цієї стратегії полягає у реагуванні на дії опонентів із запізненням, намагання виправдати власні дії. Одним з важливих етапів цієї стратегії є введення військ у столицю з наказом підтримувати порядок і не втручатися у маніфестації. Наслідком подібних дій є досить швидка (залежно від конкретної ситуації від двох-трьох днів до одного місяця) повна деморалізація влади та її прибічників. Вагаючись між застосуванням звичних жорстких заходів та вимогами демократизації, влада неспроможна ані на перше, ані на друге. А вагання – найшвидший шлях до поразки;

2) стратегія “жорстких заходів”. Вона спрямована на переведення конфлікту з інформаційної площини у фізичну. Основними засобами є розгін демонстрацій, арешти діячів та знищення організаційних структур опозиції. Для реалізації цієї стратегії необхідна залізна єдність у партії влади та допущення конфлікту із світовим співтовариством. Стратегія може призвести до тактичної перемоги, але у стратегічному плані є прогашною, бо призводить до величезних моральних та економічних втрат;

3) стратегія “гнучкого реагування”. Є найефективнішою, але й найскладнішою для втілення. Потребує значних коштів, висококваліфікованих кадрів з проблем інформаційної боротьби, паблік релейшнз, пропаганди, інформаційних ресурсів – усього підготованого другим блоком попередніх, профілактичних заходів. А головне, необхідна більш-менш усталена національна згода з більшістю принципів політичних і економічних питань. Як зазначає О. Литвиненко, суть цієї стратегії – зіграти на випередження. Кожна дія опозиції повинна знаходити адекватну відповідь, виграшним для влади є звичайне прагнення громадян до спокою, підтримка діяльності на стабілізацію ситуації. Інформаційний апарат влади повинен перехопити ініціативу та розглянути сприятливі для себе та негативні для опонентів теми.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

1. Під технологією державного реагування на загрози дестабілізації суспільно-політичної системи пропонуємо розуміти цілеспрямовану послідовність дій (робочих операцій) з використанням відповідних методів і засобів державно-управлінського впливу на систему “суспільно-політична стабільність – середовище” з метою мінімізації рівня загроз суспільно-політичній стабільності в суспільстві.

2. Ефективне застосування технологій державного реагування на загрози дестабілізації суспільно-політичної системи можливо за дотримання наступних умов: послідовності державно-управлінського впливу на процеси, що протікають в суспільно-політичній системі; відповідності внутрішній логіці реагування на загрози національним

інтересам; обов'язковість виконання усіх операцій згідно розробленого сценарію реагування на загрози національним інтересам; контролю внутрішніх і зовнішніх умов забезпечення суспільно-політичної стабільності.

3. В структуру технології державного реагування на загрози дестабілізації суспільно-політичної системи входять наступні елементи: 1) теоретичні концепції суспільно-політичної кризи і революції, які відображають закономірності функціонування вказаної системи в умовах дії викликів, ризиків, загроз, небезпек; 2) об'єкт і предмет державно-управлінського впливу, а саме об'єктом в даному випадку є система "суспільно-політична стабільність – середовище", а предметом – національний інтерес зміцнення суспільно-політичної стабільності в суспільстві; 3) алгоритм державно-управлінського впливу на загрози дестабілізації суспільно-політичної системи; 4) технологічні способи реагування на вказані загрози, тобто правила, відповідно до яких здійснюється весь комплекс аналітичних, діагностичних, профілактичних, корекційних заходів, професійні та етичні норми, обумовлені специфікою державно-управлінської діяльності щодо забезпечення суспільно-політичної стабільності; 5) засоби реагування на вказані загрози, тобто комплексні чи часткові методи і сценарії реагування на загрози, що дозволяють змінювати параметри функціонування суспільно-політичної системи як об'єкта безпеки відповідно до визначених умов стабільності.

4. Державне реагування на загрози дестабілізації суспільно-політичної системи за певних умов може поєднувати в собі як силовий так і несиловий підходи.

Системна протидія сучасним загрозам дестабілізації суспільно-політичної системи в умовах зовнішнього інспірування соціальних конфліктів є окремою складною темою і потребує ретельного дослідження, що автор і ставлять за мету під час подальшої роботи у цій сфері.

Список використаної літератури

1. Указ Президента України "Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року

“Про Стратегію національної безпеки України” від 26.05.2015 № 287/2015 : [Електронний ресурс] / Офіційне інтернет-представництво Президента України. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/2872015-19070>

2. Ситник Г.П. Державне управління національною безпекою України : монографія / Г.П. Ситник. – К.: Вид-во НАДУ, 2004. – 408 с.

3. Почепцов Г. Революция.com. Основы протестной инженерии : монографія / Г. Почепцов. – М.: Европа, 2005. – 532 с.

4. Литвиненко О.В. Спеціальні інформаційні операції та пропагандистські кампанії: монографія / О.В. Литвиненко. – К.: ВКФ “Сатсанта”, 2000. – 222 с.

5. Давиденко О.Г. Наукові основи протидії загрозам суспільно-політичній стабільності в контексті забезпечення національної безпеки України / О.Г. Давиденко // Збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції “Управлінські науки в сучасному світі”. – Київ, 2015. – Том 1. – С. 60-63.

6. Давиденко О.Г. Моделі політичної дестабілізації суспільства як складова комплексної моделі державного реагування на загрози національній безпеці / О.Г. Давиденко // Державна служба та публічна політика: проблеми і перспективи розвитку: матеріали щоріч. Всеукр. наук.-практ. конф. За міжнар. участю (Київ, 27 трав. 2016 р.) / за заг. ред. А.П. Савкова, М.М. Білинської, С.В. Загороднюка. – К.: НАДУ, 2016. – С. 279-281.

7. Давиденко О.Г. “Оксамитові” революції 1989-2005 рр.: класична модель, заходи протидії / О.Г. Давиденко, М.М. Шевченко // Воєнно-історичний вісник. – 2013. – № 2. – С. 104-109.

8. Шевченко М.М. Особливості адаптивної та консервативної моделей протидії загрозам суспільно-політичній стабільності / М.М. Шевченко // Державне реагування на загрози національним інтересам України: актуальні проблеми та шляхи їх розв’язання: матеріали круглого столу (Київ, 19 лютого 2014 р.) / за ред. К.О. Ващенко, Г.П. Ситника. – К.: НАДУ, 2014. – С.88-91.

9. Шевченко М.М. Філософія праксису державного реагування на загрози національній безпеці / М.М. Шевченко // Збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції “Управлінські науки в сучасному світі”. – Київ, 2015. – Том 1. – С. 217-220.

10. Шевченко М.М. Залучення силових структур до виконання завдань забезпечення внутрішньої безпеки (за досвідом США, СРСР, КНР, країн Європи та пострадянського простору) / М.М. Шевченко, О.Г. Давиденко // Досвід застосування збройних сил у світових війнах і воєнних конфліктах ХХ-початку ХХІ ст.: тенденції та закономірності // Збірник наукових праць / Кол. авторів. За ред. С.В. Сидорова. – К.: ЦП “Компринт”, 2015. – Вип. 4. – С. 117-124.

11. Закон України “Про основи національної безпеки України” від 19.06.2003 р. № 964-IV (зі змінами і доп.) // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2003. – № 39. – Ст. 351.: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15>